

Els marcadors discursius sobre l'arrel *fi*. Anàlisi contrastiva català-castellà

Carme Bach (Barcelona)

Summary: This study presents a contrastive analysis of three pairs of Catalan and Spanish reformulative discourse markers that contain the word *fi*: *en fi / en fin*, *al cap i a la fi / al fin y al cabo* and *en definitiva / en definitiva*. The specific goals of the paper are: (a) to discern the similarities and differences between the instructions they establish; (b) to study their position in the utterance (initial, medial, final) and their co-occurrence with other conjunctions and (c) to discuss whether their pragmatic functions can be attributed to their morphological patterns and to their degree of grammaticization. Findings suggest that, even though there aren't differences between the two languages analyzed, there are important differences between the three pairs of markers analyzed: in the instructions that each of them carries out and in their utterance position, and in their co-occurrence with other conjunctions. This study proves that, in practice, the three pairs of reformulative markers are not exchangeable in all discourse contexts, and they cannot be considered synonymous. Finally, despite their degree of grammaticization, their pragmatics functions can be attributed to the value of the word *fi*.

Keywords: Discourse markers, reformulation, contrastive analysis, recapitulation, conclusion ■

■ 1 Introducció

En aquest article¹ volem estudiar els marcadors discursius formats sobre l'arrel *fi*, en llengua catalana i llengua castellana. Concretament, els marcadors que analitzem són les formes *en fi/en fin*; *al cap i a la fi/al fin y al cabo* i *en definitiva/en definitiva*.² Aquests marcadors tenen en comú que tots ells tenen un marcat caràcter conclusiu, pel fet mateix d'estar formats sobre la peça lèxica *fi* en totes dues llengües.

---

1 Aquest treball s'ha realitzat gràcies al finançament dels projectes *Identitats i cultures digitals en l'educació lingüística* (ICUDEL) (EDU2014-57677-C2-1-R), i *Gr@el* (Grup de recerca en aprenentatge i ensenyament de llengües), subvencionat pel govern català (AGAUR, 2014SGR 1042-F).

2 Hi ha estudis en altres llengües romàniques diferents al català i al castellà sobre els marcadors formats sobre el mot *fi*, però només n'hem trobat un que faci un estudi contrastiu entre dues llengües romàniques (Rossari, 1994).

Pel que fa a la llengua castellana, la majoria d'estudis situen aquests marcadors dins del grup dels marcadors conclusius, de tancament, de reconsideració o recapitulatius (Vázquez, 1994; Garcés, 2003; 2010; Martín Zorraquino / Portolés, 1999; Portolés, 1998).³

Estos marcadores presentan su miembro del discurso como una conclusión o recapitulación a partir de un miembro anterior o una serie de ellos. (Portolés, 1998: 110)

Cuenca (2002), per a la llengua catalana, els situa en el grup dels marcadors consecutius per tal com en el nivell procedimental vehiculen el significat de conclusió, a mig camí entre el valor additiu i el disjuntiu:

[...] el significat de conclusió que es pot definir com a intermedi entre el valor de conseqüència discursiva, el significat additiu –i dins d'aquest el distributiu– i el significat disjuntiu de resum. Segons el context, predominarà un valor o un altre. Indiquen conclusió els connectors parentètics: *en fi*; *en conclusió*; *en definitiva*; *al capdavall*; *al cap i a la fi*, *total*; *tot plegat*. (Cuenca, 2002: 3199)

En aquest article els analitzem des del punt de vista de la reformulació, ja que tots ells reprenen un fragment discursiu *A* per presentar-lo d'una altra manera i guiar el receptor cap a una conclusió determinada que estableix la nova formulació *A'*. Concretament, els marcadors que ens ocupen se situen dins del grup dels marcadors reformulatius no parafràstics (Rosari, 1994; Gülich / Kotschi, 1995), ja que no estableixen l'equivalència entre els enunciat reformulats sinó una relació de distanciament.

Aquestes tres parelles de marcadors reformulatius no parafràstics de caràcter conclusiu que ens ocupen (Bach, 2009) tindran una sèrie de trets compartits i uns altres de distintius que explicarem.

El nostre corpus d'anàlisi està format per textos generals –extrets amb Peina en línia WebCorp Live o del Corpus CREA (*Corpus de Referencia del Español Actual*)– i especialitzats, dels dominis del dret, l'economia i el medi ambient –extrets del Corpus Tècnic de l'IULA.⁴

Per referir-nos a les diferents ocurrències dels marcadors que analitzem, utilitzem tres lletres d'identificació per a cada marcador, això és ENF, per a *en fi*; EFN, per a *en fin*; ACF, per a *al cap i a la fi*; AFC, per a *al fin y al cabo* i, finalment, EDF, per a *en definitiva*, en català, i EDV, per a *en definitiva*, en castellà.

3 Per a un estudi més enfocat a la didàctica de l'espanyol com a llengua estrangera, pot consultar-se Domínguez (2014).

4 Per més informació sobre el Corpus Tècnic de l'IULA, podeu consultar: <<https://www.iula.upf.edu/recurs01uk.htm>> [18/02/16].

■ 2 Objectius

En aquest article fem una anàlisi contrastiva entre els sis marcadors que ens ocupen. D'una banda, l'anàlisi vol ser contrastiva català-castellà per tal de veure si hi ha diferències entre els que són teòricament equivalents en cada llengua. De l'altra, l'anàlisi és contrastiva entre les tres parelles de marcadors que ens ocupen perquè analitzem tres grups de peces lèxiques diferents i volem veure si existeixen diferències pel que fa al seu funcionament.

Així, per a cada marcador volem observar a) la similitud o la diferència entre les subinstruccions que vehicula, b) la posició sintacticodiscursiva que ocupa cada marcador en cada llengua (inicial, intermèdia i final), així com la seva coocurrència amb altres elements conjuntius i, finalment, c) les diferències pragmàtiques observades per veure si poden ser atribuïdes encara a la composició morfològica de cada marcador.

■ 3 Anàlisi de les instruccions de segon nivell

■ 3.1 Les instruccions de segon nivell compartides

Com ja hem dit, tots tres parells de marcadors vehiculen com a instrucció bàsica la reformulació no parafràstica de caràcter conclusiu. Ara bé, cada marcador, en cada cas, vehicula una sèrie de subinstruccions semantico-pragmàtiques, a més a més de la reformulació i la conclusió, que ajudaran a la correcta interpretació de la reformulació produïda.

Una de les nocions més clares i útils per explicar el funcionament dels marcadors objecte d'aquest article és la de les *instruccions de segon nivell*, terme establert per Luscher (1989: 112–114). Segons Luscher en qualsevol marcador discursiu es poden distingir dos tipus d'instruccions; les de primer nivell, que són les instruccions de base del marcador, compartides en tots els casos per totes les ocurrències; i les de segon nivell, que s'apliquen només quan són necessàries per a una bona interpretació dels enunciat.

L'anàlisi del corpus mostra que les subinstruccions compartides pels tres parells de marcadors estudiats són l'argumentació coorientada, i la continuació textual.

Com a mostres de l'argumentació coorientada vehiculada per aquests marcadors, mitjançant la qual es reforça la línia argumental presentada en els enunciat reformulats (Ducrot i Anscombe, 1983), comentarem els exemples (1), per a ENF, (2), del marcador AFC, i (3), d'EDV:

- (1) La suma de diners així recaptada passa a constituir un fons comú que després es reparteix entre Estat i territoris autònoms. Els pressupostos dels territoris autònoms, *en fi*, han de seguir les directrius més o menys rigoroses de l'Estat central.

En aquest text, *en fi* reformula i conclou l'enunciat *A* tot continuant la mateixa línia argumentativa: 'Catalunya ha de compartir els impostos que s'hi han recaptat amb l'estat' 'menys autonomia real hi ha per fer els pressupostos'.

- (2) En el partido entre Alavés y Valladolid no extrañó la falta de espectáculo, y más a estas alturas de la temporada. *Al fin y al cabo*, ha llegado la hora del resultadismo y de olvidar frivolidades.

En aquest cas, dels arguments 'menys importa l'espectacle' 'menys importa com es jugui a final de temporada' s'acaba per concloure un enunciat introduït per *al fin y al cabo* 'menys importa el joc' 'més importen els resultats' mantenint-se així la línia argumentativa iniciada per l'enunciat *A* reformulat, a mode de conclusió.

- (3) Esta información sería, por ejemplo, muy útil en el establecimiento de prioridades y programación de obras para subsanar deficiencias de desagüe de la red, estudios hidrológicos para el proyecto de nuevos colectores, rehabilitación, ampliación o modificación de la red de drenaje existente, etc. *En definitiva* se tendrían los elementos para orientar las actuaciones futuras a un mayor aprovechamiento de la infraestructura existente y a una optimización de las nuevas inversiones.

En aquest text el marcador conclou la mateixa línia argumentativa apuntada per l'enunciat reformulat: 'com més dades es coneixen', 'millor es pot planificar com han d'optimitzar-se les inversions'.

Com a exemples de continuadors textuais, instrucció vehiculada quan el marcador articula un canvi de tema, a mode de mera crossa articulativa entre els dos enunciats, sense necessitat de mostrar cap mena d'oposició amb el que s'ha dit anteriorment (Bach, 2001), presentem els exemples (4), del marcador EFN; (5), del marcador ACF; i (6), del marcador EDF:

- (4) La historia es sobre dos muchachas, una feíta pero con indudable talento para escribir e interpretar canciones, y otra espectacular que

no canta ni las cuarenta. El éxito de ambas pasa, naturalmente, porque la guapetona asuma el papel de cantautora, mientras que la otra esté detrás dándole a la guitarra y cantando realmente. *En fin* una película para echarse a llorar, sobre todo cuando cantan todas esas canciones con letras desesperadas y amores atribulados. Una pena.

- (5) El BM funciona com una entitat de crèdit i finançament de grans plans d'inversió i desenvolupament. No finança projectes o obres menors. *Al cap i a la fi*, el Banc Mundial viu principalment de les contribucions dels països rics que sovint són els instigadors dels projectes i els primers a beneficiar-se'n.
- (6) Aquest fet queda reflectit en la caiguda del comerç exterior com a conseqüència de la política de defensa de la producció nacional, desenvolupada pels diferents països per mitjà de l'elevació de les barreres aranzelàries. Però, *en definitiva*, el que es tracta de posar en relleu és la greu crisi de l'economia espanyola als anys 30.

En tots tres exemples, com podem veure, es deixen de banda les inferències i els temes que es podien derivar dels enunciat reformulats i s'introdueixen temes nous, que, per tant, esdevenen essencials per a la conclusió a l'enunciat reformulat. En aquests casos els marcadors actuen com a frontisses temàtiques.

A mode de recapitulació, presentem la taula 1, en què es pot veure, que, a més a més de la reformulació conclusiva, tots tres parells de marcadors poden vehicular, tant en català com en castellà, l'argumentació orientada i la continuació textual, en funció dels enunciat en què apareguin:

Argumentació orientada	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	al cap i a la <i>fi</i>	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva
Continuació textual	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	al cap i a la <i>fi</i>	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva

Taula 1.

■ 3.2 Les instruccions de segon nivell no compartides

De la mateixa manera que anteriorment hem vist que tots els marcadors objecte d'aquest article vehiculen les instruccions de segon nivell d'argumentació i continuació textual, l'anàlisi ens ha permès observar que hi ha instruccions de segon nivell que no són pas compartides per tots els marcadors estudiats: són la recapitulació, la denominació, l'enumeració i la designació.

La *recapitulació* és una instrucció semàntica mitjançant la qual es reprenen els elements implícits i explícits apuntats per l'enunciat reformulat tancant-los completament i resumint-ne els aspectes fonamentals. Aquesta instrucció la vehiculen tant els marcadors ENF / EFN com EDF / EDV, però no hem trobat exemples vehiculats pel marcador ACF / AFC. Els exemples (7), d'ENF; (8), d'EFN; (9) d'EDF i (10), d'EDV serveixen per il·lustrar el funcionament d'aquest marcador:

- (7) Els escriptors blancs havien creat barreres artificials, considerant que la literatura negra i la blanca eren coses separades. Ara poden imaginar personatges negres, poden experimentar i plantejar-se nous llenguatges; *en fi*, poden absorbir completament les influències de la cultura negra. I això, que era un factor visible en la música i el cinema, es comença a veure ara també en la literatura.

Del primer enunciat podem concloure que 'com més nous llenguatges i més canvis poden experimentar els escriptors' 'més obertura cap el món exterior hi ha'. La conclusió recapitulativa que introdueix *en fi* marca, clarament, que aquesta obertura es limita a l'absorció de la cultura literària negra.

- (8) De la madrugada del domingo hasta ayer lunes se batieron todos los récords. Colas de hasta una hora. Retenciones en la ronda Litoral, la ronda de Dalt, la A-18 y la A-7. La policía debió cerrar en dos ocasiones los accesos a Santa Coloma de Gramenet para desbloquearlos en los embotellamientos que se registraron en el nudo de la Trinitat. En el centro de Santa Coloma el tráfico llegó al colapso. *En fin*, fue el caos.

En aquest cas es tanquen totes les inferències argumentatives que es podien extreure del primer enunciat 'més mal organitzat estava tot' 'cal buscar un nou lloc per celebrar la fira' 'hi ha gent que no hi va poder anar'

per quedar-se amb una sola de les inferències que es podien extreure de l'enunciat *A*, 'tot allò va ser un gran desgavell'.

- (9) Una aproximació general ens mostrarà que la publicitat és un instrument inherent a l'economia de mercat: és un importantíssim factor econòmic, ja que mou grans xifres a tot el món occidental; és, sense cap mena de dubte, el condicionant directe més ostensible del consum, és un importantíssim vehicle de comunicació social i un dels signes rellevants de la cultura del nostre temps. És, *en definitiva*, un producte de la civilització.

De l'enunciat *A*, concloem que 'la publicitat té un valor essencial en la nostra societat'. Aquesta conclusió es veu reduïda a un sol enunciat i reforçada argumentativament per la recapitulació feta a *A'*: 'la publicitat esdevé tan important en la nostra societat que es presenta directament com un producte de la civilització'.

- (10) Telefónica y KPN formarían un grupo de primera magnitud mundial (se metería en los top del sector), con una presencia considerable en América y Europa (...) y un valor bursátil –antes de la caída de ayer– de 25 billones de pesetas. *En definitiva*, KPN era un complemento ideal para Telefónica.

En aquest exemple EDV introdueix una recapitulació que tanca el text, un cop avaluades totes les inferències es reformula el primer enunciat per acabar dient que l'única cosa important és que Telefónica necessitava la companyia KPN.

D'altra banda, la *denominació*, instrucció vehiculada únicament pel marcador ENF / EFN, és una reducció de totes les inferències que podrien extreure's del primer enunciat a un sol sintagma nominal, de manera que la reformulació es redueix a la mínima expressió, un nom o un terme. Les ocurrencies (11) d'ENF i (12) d'ENF en són exemples paradigmàtics:

- (11) En canvi, les sancions administratives són conseqüència de la comissió d'una infracció administrativa. Constitueixen, doncs, una repressió, pressuposen la realització d'un comportament prohibit i representen, *en fi*, un *posterius*», J. Suay Rincón, *Sanciones...*, *op. cit.*, pàg. 64.

En aquesta ocasió, es redueix l'enunciat *A* a un terme especialitzat del món del dret. La polifonia de l'enunciat reformulat, en què a més a més de l'ús de la cursiva, per fer veure la presència d'una veu diferent de la de l'enunciador, s'introdueix una cita d'autoritat del camp del dret, esdevé definitiva per concloure amb més força la reformulació: 'J. Suay Rincón, *Sanciones...*, *op. cit.*, pàg. 64.'

- (12) Las interpretaciones mejor intencionadas basan el abusivo retraso de su entierro en el deseo de favorecer la asistencia a un mayor número de personajes importantes. No le hacen, sin embargo, a la princesa ningún favor de esta manera. [...]. *En fin*, un desastre: una perturbación en los ritmos del corazón popular, una ofensa a la impaciente majestad de la muerte, un maltrato a la protagonista.

En aquest exemple, de nou totes les inferències argumentatives que es podrien extreure de l'enunciat reformulat es clouen per deixar ben clar, amb una paraula connotada negativament, que tot plegat es tracta d'un conjunt de calamitats, 'un desastre'.

Aquest parell de marcadors és l'únic dels tres analitzats que estableix aquesta instrucció per la presència gairebé aïllada del mot *fi*, que permet reformular i concloure amb un sol mot els enunciats reformulats.

L'enumeració és una instrucció que, com la denominació, només vehiculen el parell de marcadors ENF / EFN. La influència de la peça lèxica *fi* / *fin* és decisiva, ja que el marca com el darrer element d'una sèrie 1), 2), ...) ENF / EFN, segurament encara com a influència del seu valor inicial temporal, tal com explicarem en l'apartat 5 de l'anàlisi. Els exemples (13) i (14) il·lustren la funció enumerativa vehiculada pels marcadors ENF i EFN:

- (13) L'empresa pot fer un sol producte o servei, o bé molts productes i serveis alhora (i en aquest cas es parla de producció conjunta); pot controlar una sola, o moltes instal·lacions productives; pot desenvolupar l'activitat en un sol país, o en diversos països (empresa multinacional: vegeu, a més a més, par. 136). *En fi*, l'empresa pot ser propietat privada (empresa privada), o bé de l'Estat o d'ens públics (empresa pública).
- (14) Su temperamento, como su pensamiento, exhibe una ancha banda de flexibilidad, de manera que, como el martes en el Auditorio, cabe disfrutar de un precioso y hondo Mozart, de un Brahms conmovedor como es el de la Sonata en fa menor con su centro emocional en el

Andante, un Chopin ejemplar, pleno de gracia en los ritmos felices de sus mazurcas y siempre distanciadamente melancólico y, *en fin*, un Debussy fascinante, tanto en la legendaria Catedral sumergida como en la magia sugerente de L'Île joyeuse lejanamente inspirada en Watteau.

En l'exemple (13), el marcador introdueix el darrer element de l'enumeració sobre els tipus d'empresa que hi ha. En el cas de (14), l'enumeració es tanca amb aquest marcador i la conjunció *y*, l'encarregada de tancar majoritàriament les sèries enumeratives: *Debussy* és el darrer element d'una sèrie d'obres de músics que es citen en el text.

Finalment, la *designació* és una altra de les subinstruccions vehiculades pel parell de marcadors EDF / EDV, una instrucció en certa manera inversa a la denominació, mitjançant la qual la nova formulació amplia formalment i semàntica l'enunciat reformulat introduint nous elements no presentats anteriorment, gairebé a mode de definició. Els exemples (15) i (16) són mostres del marcador EDF i EDV, respectivament, en què es pot veure clarament com actua aquesta instrucció designativa en paral·lel a la reformulació i la conclusió:

- (15) Creiem que les unitats geogràfiques dels Països Catalans haurien de constituir cada una d'elles una Coordinadora Nacional que mantingués contacte constant amb els Països germans tant per estructurar estratègies conjuntes com per passar-se informacions, com per demostrar-se una solidaritat activa i fins i tot per atrevir-se a traçar una alternativa de nou model de societat per als Països Catalans i les formes amb què cadascuna de les economies podria relacionar-se. *En definitiva*, donar la resposta ecologista a la crisi actual.
- (16) La aceituna se trata en tres fases: por un lado estaría la fase oleosa que es algo parecido a exprimir las aceitunas y que nos da el aceite de oliva virgen. Por otro lado, también al exprimir la aceituna hay una fase acuosa que nos da un producto contaminante (alpechín). Por último, nos quedan los trozos de piel, la pulpa y el hueso de la aceituna, que es el aceite de orujo, *en definitiva* el subproducto sólido de la aceituna, explica Herrera.

En els dos exemples la nova formulació *A'* funciona a mode de definició enciclopèdica que, en el cas de (16), ve recolzada per la veu d'un especialista en el tema diferent a l'enunciador del text.

Per concloure aquest apartat de l'anàlisi, presentem la taula 2, en què es pot veure quins marcadors comparteixen les subinstruccions que hem explicat i quins les vehiculen en exclusiva. Així, la recapitulació és vehiculada per les parelles ENF/EFN i EDF/EDV. En canvi, les altres quatre subinstruccions que hem observat entre els parells de marcadors estudiats són vehiculades només per un dels parells de marcadors que ens ocupen: la denominació i l'enumeració, només les vehiculen el parell ENF i EFN, mentre que la designació és únicament establerta pels marcadors EDF i EDV:

Recapitulació	en fi	en fin
	en definitiva	en definitiva
Denominació	en fi	en fin
Enumeració	en fi	en fin
Designació	en definitiva	en definitiva

Taula 2.

Així, en la mateixa línia que indiquen Martín Zorraquino i Portolés (1999: 4072), ens ha estat útil trobar marcadors que, tot i ser molt propers semànticament, no poden reemplaçar-se en tots els contextos un per l'altre perquè no tots ells vehiculen el mateix conjunt de subinstruccions semàntiques i, per tant, no són sinònims en tots els contextos.

■ 4 El comportament sintacticodiscursiu

En aquest apartat exposem el resultat de l'observació de la posició en què apareix cada ocurrència dels marcadors discursius analitzats dins de cada situació d'enunciació i l'establiment de la possible combinació de cada peça lèxica analitzada amb altres elements connectius.

Tots tres parells de marcadors poden ocupar la posició inicial, és a dir, poden aparèixer a l'inici de l'enunciat reformulat $\mathcal{A}'$ com es pot veure en l'exemple (7), del marcador ENF; (4), (8) i (12), del marcador EFN; (5), del marcador ACF; (2), del marcador AFC; (15), del marcador EDF i (3), (10) i (16) del marcador EDV.

En canvi, només hi ha dos dels parells de marcadors analitzats que puguin aparèixer en posició intermèdia del discurs, és a dir, ni a l'inici ni al final del discurs. Són els dos parells de marcadors ENF, exemples (1) i (11) i EFN, exemple (17); i ACF, exemple (18) i AFC, exemple (19), i mai apa-

reix en aquesta posició el parell EDF/EDV, perquè, si bé trobem casos en què concorren la preposició *en* i l'adjectiu femení *definitiva*, no fan de marcadors sinó merament d'operador discursiu.

- (17) Seth ha invertido ocho años de trabajo nocturno en levantar esta imponente narración poemática, y el molde en el que con toda evidencia ha ido a encarnar su panorámica visión del subcontinente asiático es la gran novela decimonónica europea y en particular la inglesa. [...] ¿Y en quién pensamos sino en Tolstoi a medida que Seth empieza a alternar maravillosamente las cuitas familiares con los asuntos públicos, y la bulliciosa actividad de Calcuta con la recoleta paz de los pueblos rurales? Digamos *en fin*, aunque sólo sea de modo muy sumario, de qué tratan estas 1.350 páginas de sostenida amenidad.
- (18) En aquest epígraf sobre l'àmbit general dels tributs autonòmics ens resta comentar si la concurrència d'un fi extra fiscal pot ser considerat com un element suficientment diferencial en la configuració del tribut per evitar l'aplicació de l'article 6. Dons bé en aquest cas també depèn de la interpretació que es doni al fet imposable, encara que sembla que pugui ser el punt que evitaria la duplicitat impositiva. Així, *al cap i a la fi*, s'han vist un seguit de límits d'àmbit general, els de la LOFCA 6, que afecten l'establiment de qualsevol mena de tribut de titularitat autonòmica en benefici del sistema tributari estatal.
- (19) Turner quiso quitar importancia a su gesto y señaló que, *al fin y al cabo*, había ganado una cantidad similar a la donada gracias a la subida de sus valores bursátiles.

Finalment, els dos únics marcadors que poden aparèixer en posició final de l'enunciat són els del parell ENF/EFN, com es pot veure a (20) i (21), respectivament, tot i que del marcadors català *en fi* en aquesta posició, n'hem trobat molt poques ocurrences:

- (20) En termes econòmics, una pista d'esquí no és rendible. Cada hivern, però, són més i més les estacions hivernals que s'obren. Què passa, doncs?: la construcció d'urbanitzacions, hotels, pubs i restaurants a prop de les pistes, això sí que dona molts diners. No tenim res contra els ciutadans que es diverteixen lliscant amunt i avall per la neu. Recorren tres-cents metres i altra vegada agafen el telesquí per tornar a baixar. *En fi...*

- (21) No, *Noticia de un secuestro* no es el libro más difícil de García Márquez y dudo que haya sido el que más trabajo le haya costado. Sí, desde luego, es un reportaje periodístico que revela la maestría de quien lo ha hecho y que demuestra, de paso, que la linde entre ficción y crónica en la obra de García Márquez no está tan delimitada como muchos han pensado. Leyendo *Noticia de un secuestro* se topa uno con frases, giros, situaciones, incluso leves insinuaciones que se resumen en frases lapidarias, de carácter, que muestran al García Márquez más literario, a ese escritor que ejerce de mago, que sabe decir las cosas más y mejor en el momento preciso, al artista *en fin*.

A la taula 3, hi ha un resum sobre la posició que els marcadors d'aquest treball poden ocupar en el discurs:

Posició en el discurs		
Inicial	en fi	en fin
	en definitiva	en definitiva
	al cap i a la fi	al fin y al cabo
Intermèdia	en fi	en fin
	----	----
	al cap i a la fi	al fin y al cabo
Final	en fi	en fin
	----	----
	----	----

Taula 3.

Pel que fa a la combinabilitat amb altres elements de tipus connectiu, veiem que tots els marcadors estudiats poden combinar-se amb les conjuncions *però* / *pero*, *i* / *y* i *perquè* / *porque* (exemples 22, del marcador EFN, 23, del marcador ACF, i 24, del marcador EDF):

- (22) Es un argumento tan simplista que ni siquiera merece la pena rebatirlo, pero, *en fin*, cualquiera puede comprobar que nos cuesta mucho más nuestra política actual en dinero, en energías personales, en todo —que una buena campaña de publicidad con la que posiblemente conseguiríamos más si lo que pretendiéramos fuera tan sólo incrementar las ventas y los beneficios.

- (23) L'aplicació de les normes exigeix un sistema d'incentius i de sancions que facin sempre més convenient l'aplicació que la infracció, i *al cap i a la fi*, un bon nivell d'aplicació dependrà d'un nivell de consciència social sobre la bondat o oportunitat d'una determinada normativa.
- (24) És cert que és un personatge desconegut, però allà on ha estat ha donat resultats i per aquest motiu aquest país necessita deixar de dir que vol passar a l'acció per passar a l'acció i en Montilla és l'únic candidat que ho pot realitzar. Perquè, *en definitiva*, necessitem continuar tenint un govern que mentre els altres parlen ells treballin a favor de les persones.

Ara bé, no tots els marcadors es combinen en totes les conjuncions en tots els casos. Així, d'una banda, hem trobat que la combinació de la conjunció consecutiva *doncs* només és possible en català per al marcador EDF (25), i el seu paral·lel castellà, *pues*, per als marcadors EDV i AFC (26), però no pel marcador català ACF, ni el parell ENF / EFN. D'altra banda, la conjunció disjuntiva *o* pot combinar-se amb el parell ENF / EFN (exemple 27, per al marcador castellà) i el parell EDF / EDV (exemple 28, per al marcador català), però mai coapareix amb el parell ACF / AFC:

- (25) Així doncs, *en definitiva*, 'Pacta amb el diable' és un manual de bones pràctiques per tal de mantenir-se jove i en forma durant molts anys, sempre seguint una base documentada i un gran rigor científic.
- (26) El parentesco que tiene ese periodismo con la alcahuetería o el proxenetismo salta a la vista. Y quizá va más allá, pues, *al fin y al cabo* alcahuetes y proxenetes se limitan a convertir en comercio una actividad que, incluso cuando se sale de la legalidad, está en la naturaleza del hombre; en tanto que la curiosidad por la vida privada de ciertas personas.
- (27) Sin embargo, la Audiencia Nacional constituye un órgano muy complejo: su jurisdicción se extiende a todo el territorio del Estado y detenta competencias muy diversas. Por ejemplo, sus salas respectivas conocen de procesos laborales sobre impugnación de convenios y conflictos colectivos, de recursos contra actos de los jefes de los Estados Mayores sobre ascensos y antigüedad en los escalafones y destinos militares, sobre la legalidad de actos y disposiciones de ministros y secretarios de Estado, o, *en fin*, de los procedimientos judiciales de extradición pasiva.

(28) Amb aquest *fi*, cal que en supleixin les mancances i en reforcin els punts més febles, és a dir, aquells espais on les iniciatives de la societat civil topen amb més dificultats, aquells que requereixen una més gran profusió de mitjans econòmics i tècnics, com ara cadenes de televisió, xarxes informàtiques, indústria cinematogràfica o, *en definitiva*, tots aquells que depenen d'una infraestructura extensa i costosa.

En tots els exemples de coocurrència que trobem de *pues* amb AFC, el valor de *pues* no és il·latiu sinó causal. Aquest és el motiu pel qual *doncs* no pot aparèixer combinat amb ACF, perquè *doncs* no pot tenir aquest doble valor il·latiu i causal que sí que té la conjunció *pues*.

A la taula 4 pot observar-se la combinatòria dels tres marcadors que ens ocupen amb les conjuncions amb què hem trobat que poden concorre:

i / y	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	al cap i a la <i>fi</i>	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva
però / pero	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	al cap i a la <i>fi</i>	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva
perquè / porque / pues	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	al cap i a la <i>fi</i>	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva
doncs / pues	---	---
	---	al <i>fin</i> y al cabo
	en definitiva	en definitiva
o / o	en <i>fi</i>	en <i>fin</i>
	----	----
	en definitiva	en definitiva

Taula 4.

■ 5 Influència de la composició morfològica en cada marcador i grau de gramaticalització

Finalment, en aquest apartat volem analitzar la influència de la composició morfològica de cada marcador en el seu funcionament i provarem de relacionar-la amb el seu estadi actual de gramaticalització, tal com hem fet a Bach (2017):

En réalité, notre but est d'observer s'il est toujours possible d'établir un rapport entre les composantes morphologiques et lexicales des marqueurs analysés et leur fonctionnement discursif, même si certains de leurs constituants lexicaux sont devenus des morphèmes.

En aquest treball no podem mirar els marcadors més que sincrònicament, ja que com indica Pons (2010: 549):

Es difícil reconocer en el uso las etapas intermedias de esos procesos de gramaticalización, máxime si tenemos en cuenta que ese uso debe ser reconstruido sin contar con las intuiciones introspectivas de los hablantes.

En aquesta línia, en aquest apartat de l'article, mirem si la influència dels elements que formen cada parell de marcador es fa present en la funció dels marcadors analitzats, i fem una petita retrospectiva per tal de veure en la bibliografia disponible i en les obres lexicogràfiques a partir de quin moment van fixar-se els valors que hem trobat i analitzat per a cada marcador.

En relació amb el marcador *en fi* no hi ha estudis sobre la seva fixació en català. Si consultem el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), veiem que *en fi* no hi apareix, però en canvi sí que s'hi recullen les formes *a la fi* i *per fi*, amb un valor molt proper al del nostre marcador, sota l'entrada *fi*, accepció 1. De totes maneres, quan es consulta el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* (DDL) veiem que el marcador ja apareix en una obra de 1929 i també en una obra de Sagarra de 1932. Podem concloure que, segurament, a inicis del segle XX no devia ser una forma tan usada com en l'actualitat i que la influència dels marcadors dels paral·lels francesos i castellans *enfin* i *en fin* respectivament, ja molt extesos anteriorment, ha fet tendir el català cap a la seva fixació i ús.

Per al castellà, Garcés (2010: 216–217) indica que:

El origen de *al fin* remonta a las construcciones latinas *in / ad fine(m)* e *in fine* que aparecen en las Glosas y en documentos notariales de los siglos X y XI con valor local o temporal, [...] los correspondientes sintagmas preposicionales castellanos *al / la fin* y *en fin*

mantienen estos valores desde sus primeras documentaciones y se conservan con vitalidad en las construcciones con *a –al fin de–*, mientras que las construcciones con *en –en fin de–* se conservan hasta finales del XVII y posteriormente solo se encuentran de forma esporádica en documentos jurídicos.

Martín Zorraquino i Portolés (1999) assenyalen que un dels possibles usos de *en fin* està directament relacionat amb l'ordenació en el temps, fet que es deu al pes que encara té el mot *fin* en el seu funcionament. Segurament, és com a herència d'aquest valor temporal que aquest marcador vehicula una funció no compartida pels altres dos parells que ens ocupen, l'enumeració.⁵ Finalment, observem, però, que malgrat la influència del morfema *fi* en el seu funcionament, ENF i EFN es presenten com a totalment fixats, ja que no es poden introduir elements que en modifiquin el comportament pragmàtic, ni apareixen units amb una sola unitat –de moment– en textos escrits formals.

Si ens fixem amb el parell ACF / AFC, podem dir que tots dos marcadors estan del tot fixats, ja que no es pot introduir cap canvi en l'ordre dels seus constituents ni cap element en el seu interior.

Per al català, Sancho (2010: 111) indica el grau de gramaticalització i fixació d'aquesta peça lèxica i ressalta que en aquest marcador encara es pot trobar el significat idiomàtic lèxic original relacionat amb la conclusió i marcat per *cap* i *fi*:

El caràcter fraseològic i gramaticalitzat es manifesta en la fixació morfosintàctica de l'ordre i els constituents, així com el significat idiomàtic, resultat de l'abstracció i la pragmatització característiques de la gramaticalització. Malgrat tot, es pot trobar una motivació del significat idiomàtic conclusiu a partir del significat lèxic original dels constituents (*cap* i *fi* són mots amb significats referents al final, relacionat amb la conclusió). El caràcter fraseològic es manifesta també en la coordinació de mots parcialment sinònims, que constitueix una figura retòrica (tautologia).

Pel que fa a la informació que trobem sobre ACF a les obres lexicogràfiques, el DCVB inclou les formes *al cap i a la fi* i *de fi en fi* (amb un valor molt similar al nostre *al cap i a la fi*). El DIEC2 inclou com a marcador principal *al cap i la fi* i entre parèntesis apareixen dos marcadors més [*o al cap darrer, o al cap i a l'últim*] amb un valor tots ells de locució adverbial i un

5 Altres estudis en llengües romàniques com el francès (Adam / Revaz, 1989; Luscher / Moeschler, 1990) i l'italià (Rossari, 1994) assenyalen també el valor temporal d'aquest marcador. Per al català i el castellà, tal com ho fan Cadiot et al. (1985) o Frankel (1987), creiem que aquest valor ja no és present. Segurament, la seva evolució l'ha fet passar del valor bàsicament temporal a l'actual enumeratiu.

significat atribuït com a *Al capdavall*. Pel que fa al contrast en l'evolució entre aquests dos marcadors, resulta molt interessant comprovar que el DDLc inclou la forma catalana *al fin i al cabo*, com a sinònima del marcador *al cap i a la fi*, exemplificada a través d'un text de Santiago Rusiñol de 1917, fet que indica que a principis del segle XX segurament conviuen les dues formes en el català:

al fin i al cabo loc. adv. 1. Al cap i a la fi *loc.*. Al fin i al cabo, amb la dona s'hi ha de viure i compenetrar-se [...]. [Rusiñol (1917): T, p. 18]

Per al castellà, Garcés (2010: 224–226) també assenyala que AFC es documenta a partir del segle XVI amb un valor similar al de reconsideració amb una forma encara del tot no fixada a *la catalana* i que no és fins al segle XVIII, quan conviuen *al cabo y al fin* i *al fin y al cabo*, fins a acabar-se fixant la forma actual *al fin y al cabo* al segle XIX:

Y ya es en el siglo XVIII cuando junto con la combinación: *al cabo y al fin* encontramos la estructura actual *al fin y al cabo* con el valor de reconsideración. [...]. Desde mediados del siglo XIX es la forma que se impone sobre otras posibles combinaciones documentadas anteriormente, que van quedando eliminadas, y solo se registra algún ejemplo esporádico de *al cabo y al fin*.

De totes maneres, tot i la fixació absoluta d'aquests dos marcadors, podem dir que la seva composició morfològica es decisiva, ja que permet un procés reformulatiu complet: la presència dels mots *cap/cabo* i *fi/fin* en una mateixa peça lèxica implica que la reformulació s'estén des de l'inici de l'enunciat *A* fins al final, i a la inversa, fet que els permet valorar els enunciats precedents i concloure en un enunciat nou *A'*. És justament per aquest ús que ni ACF ni AFC poden aparèixer en posició final del discurs, ja que no permeten deixar inferències obertes al lector, perquè aquests dos marcadors, tant en català com en castellà, les tanquen totes.

Finalment, pel que fa al marcador EDF / EDV podem dir també que està fixat en totes dues llengües, tot i que podem trobar exemples en què la combinació de la preposició *en* i l'adjectiu *definitiu-va* encara no funcionen com a marcador sinó com a mer operador discursiu, fet que indica que possiblement el seu estadi de gramaticalització com a marcador encara no està del tot tancat. En català, el DCVB inclou *en definitiu*, però no li posa cap etiqueta ni en dona cap exemple. El DDLc apareix tant com a marcador, amb l'etiqueta 'loc. adverbial', en un text del Pla del 1953, i com a mer operador discursiu, en un text del 1951, sota l'entrada *definitiu-va*.

Per al castellà, Garcés (2010: 235) indica que el marcador EDV és una locució adverbial que no es va convertir en marcador fins al segle XIX. De fet, Portolés (1998) assenyala que en castellà aquest marcador ha seguit evolucionant fins a arribar a ser un mer operador discursiu, però nosaltres hem trobat també força casos en què funciona com a marcador, com ja hem pogut veure.

El que sí que hem observat és que la composició morfològica d'aquest parell de marcadors esdevé essencial per als seus usos com a recapitulatiu i designatiu, ja que està format per l'adjectiu *definitiu-iva*, “que posa fi a una cosa”, la recapitula o la defineix i presenta com a millor.

■ 6 Conclusions

L'anàlisi feta ens ha permès contrastar l'ús dels marcadors formats sobre l'arrel *fi* a dos nivells. D'una banda, l'anàlisi contrastiva català-castellà ens ha permès veure que no hi ha contrast entre els marcadors formats pels mateixos components morfològics en totes dues llengües, és a dir, cada parell de marcador per a cada llengua estableix les mateixes funcions bàsiques i secundàries que el seu homòleg en l'altra llengua. Així, tots ells estableixen sempre la reformulació i la conclusió entre els enunciats que uneixen més d'altres instruccions de segon nivell que són pròpies per a cada parell de marcador. Tampoc no hem observat diferències quant a la posició en el discurs, i hem trobat alguna petita diferència pel que fa a la combinabilitat amb altres elements connectius –*pues* + AFC– motivada pel doble valor causal i il·latiu de *pues* en castellà, que no té la conjunció il·lativa *doncs* en català. Pel que fa al seu grau de fixació, veiem que també hi ha molta similitud en l'estadi de gramaticalització actual d'aquests marcadors en totes dues llengües i que, malgrat que el grau de fixació d'aquests tres parells de marcadors és elevat –no s'hi pot introduir cap element dins ni té cap tipus de variació–, la presència de la peça lèxica *fi* en tots tres parells de marcadors esdevé fonamental per al seu valor semanticopràgmat i demostra que la forma i la funció en aquests marcadors estan del tot interrelacionades.

D'altra banda, l'anàlisi contrastiva del funcionament de cada parell dels marcadors estudiats entre ells, ens ha fet descobrir diferències significatives en el seu funcionament, fet que ens permet dir que no tots els marcadors estudiats són sinònims ni intercanviables en tots els contextos. L'anàlisi realitzada demostra que ACF/AFC serien fàcilment substituïbles pels parells ENF i EFN i EDF. També hem observat que ni ENF/EFN ni

EDF/EDV poden ser substituïts entre ells per ACF/AFC perquè poden vehicular subinstruccions diferents (ENF/EFN, la denominació i l'enumeració; i EDF/EDV, la recapitulació i la designació). Si ens fixem en la seva disposició sintacticodiscursiva, veiem que tots tres parells de marcadors podrien ser intercanviables en posició inicial, però, en canvi, no ho serien en posició intermèdia ni final (posició en què només poden aparèixer el parell de marcadors ENF/EFN). Tampoc resulten sinònims els tres parells de marcadors si es mira la seva combinabilitat amb altres elements conjuntius, és a dir, ACF/AFC i ENF/EFN poden ser considerats sinònims d'EDF/EDV si apareixen en posició inicial o units a *però*, *i*, o a les conjuncions causals *perquè*, *porque* i *pues*. En canvi, aquesta relació sinonímica no es pot considerar bidireccional.

En futurs treballs caldria ampliar aquest estudi a d'altres corpus orals o escrits de caire informal per veure si les conclusions a què hem arribat són vàlides en tots els registres de la llengua. Seria interessant també realitzar una investigació sobre l'anàlisi dels marcadors que poden vehicular la instrucció conclusiva en totes dues llengües. ■

■ Bibliografia

■ Diccionaris

Alcover, Antoni Maria / Moll, Borja (1930–1962): *Diccionari català-valencià-balear. Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana*, Palma: Alcover / Miramar, <<http://dcvb.iecat.net/>> [04/08/2015].

Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* (DDL), <<http://dcc.iec.cat/ddlc/index.asp>> [05/08/2016].

Institut d'Estudis Catalans: *Diccionari de la llengua catalana*. 2a edició (DIEC2), <<http://dlc.iec.cat/>> [05/08/2016].

■ Obres teòriques

Adam, Jean Michel / Revaz, Françoise (1989): «Aspects de la structuration du texte descriptif : les marqueurs d'énumération et de reformulation», *Langue française* 81, 59–98.

Bach, Carme (2001): *Els connectors reformulatius catalans: anàlisi i proposta d'aplicació lexicogràfica*, <<http://www.tdx.cat/handle/10803/7487>> [24.05.2015].

- (2009): «*Al cap i a la fi, en fi i en definitiva*: tres marcadors discursius vehiculadors de la reformulació conclusiva en català», *Revista de llengües y literatures catalana, gallega y vasca* 14, 15–33.
- (2017, in press): «Les marqueurs de reformulation paraphrastique du catalan : une classe homogène ?», in: Banegas Saorin, Mercedes / Lagae, Véronique (eds.): *Marqueurs discursifs des langues romanes : approches croisées*, Cádiz: UCA / Servicio de Publicaciones (*Pragmalingüística*, vol. monográfico; 1).
- Cadiot, Anne et al. (1985): «*En fin*, opérateur métalinguistique», *Journal of Pragmatics* 9:2, 199–239.
- Cuenca, M. Josep (2002): «Els connectors textuais i les interjeccions», in: Solà, Joan et al. (dir.): *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3: *Sintaxi*, Barcelona: Empúries, 3173–3237.
- Domínguez, Noemí (2014): «Marcadores de cierre con la raíz *fin*-. Criterios para un uso adecuado», *Revista de Didáctica del Español Lengua Extranjera* 26, <https://sede.educacion-gob.es/publiventa/descarga.action?f_codigo_agc=16790> [05/08/2016].
- Ducrot, Oswald / Anscombre, Jean Claude (1983): *L'argumentation dans la langue*, Bruxelles: Mardaga [citad segons l'edició espanyola: *La argumentación en la lengua*, Madrid: Gredos, 1994].
- Frankel, Jean Jacques (1987): «Fin en perspective: finalement, enfin, à la fin», *Cahiers de Linguistique Française* 8, 43–69.
- Garcés, M. Pilar (2003): «Los marcadores de recapitulación y de reconsideración en el discurso», *Revista de Investigación Lingüística* 1:6, 111–141.
- (2010): «El proceso evolutivo de los marcadores de reconsideración», in: Casanova, Emili / Calvo Cesáreo (eds.): *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y Filología románicas*, vol. 5, Berlin: de Gruyter, 215–238.
- Gülich, Elisabeth / Kotschi, Thomas (1995): «Discourse production in oral communication», in: Quasthoff, Uta M. (ed.): *Aspects of oral communication*, Berlin / New York: de Gruyter, 30–66.
- Luscher, Jean Marc (1989): «Connecteurs et marques de pertinence. L'exemple d'*ailleurs*», *Cahiers de Linguistique Française* 10, 101–145.
- / Moeschler, Jacques (1990): «Approches dérivationnelles et procédurales des opérateurs et connecteurs temporels: les exemples de *et* et de *enfin*», *Cahiers de Linguistique Française* 11, 77–99.

- Martín Zorraquino, M. Antònia / Portolés, José (1999): «Los marcadores del discurso», in: Bosque, Ignacio / Demonte, Violeta (dir.): *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 3, Madrid: Espasa, 4051–4213.
- Pons, Lola (2010) «Los marcadores del discurso en la historia del español», in: Loureda, Óscar / Acín, Esperanza (coords.): *Los estudios sobre marcadores del discurso en español, hoy*, Madrid: Arco-Libros, 523–617.
- Portolés, José (1998): *Marcadores del discurso*, Barcelona: Ariel.
- Rossari, Corinne (1994): *Les opérations de reformulation: analyse du processus et des marques dans une perspective contrastive français-italien*, Bern: Peter Lang.
- Sancho, Pelegrí (2010): «Anàlisi de les unitats fraseològiques en funció connectiva en un fragment de conversa col·loquial», *Caplletra* 48, 93–125.
- Vázquez Veiga, Nancy (1994): «Una aproximación a algunos marcadores con función textual de resumen, conclusión y cierre», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 10, 349–390.
- Carme Bach, Universitat Pompeu Fabra, Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge, Roc Boronat, 138, E-08018 Barcelona, <carme.bach@upf.edu>.